

Sota-ajan koulunkäynti.

Vuonna 1939 maailmantilanne oli varsin jännittynyt. Loppukesällä ja syksyllä monet merkittävät tapahtumat seurasivat toisiaan. Niistä ensimmäinen salaman iskun lailla vaikuttava oli se, kun kaksi toisistaan aatteellisesti mahdollisimman etäällä olevaa valtiota, Hitlerin Saksa ja Stalinin Neuvostoliitto solmivat maittensa kesken hyökkäämättömyyssopimuksen. Lisäksi huhuttiin, että siihen liittyi myös Suomeakin koskeva salainen lisäpöytäkirja, jota ei ollut tarkoitettu julkisuuteen. Tulevat tapahtumat osoittivat myöhemmin sellaisen olemassaolon. Kun Saksa hyökkäsi syyskuun 1. päivänä Puolaan ja Englanti ja Ranska tulivat jälkimmäisen avuksi julistamalla sodan Saksalle, niin saatettiin todeta 2. maailmansodan syntyneen.

Suomessa tuona perjantaina syyskuun 1. päivänä aloittivat koulut kaikkialla normaaliin tapaan syyslukukautensa. Niin myös Järvenpään Yhteiskoulu, jonka 4:llä luokalla minä silloin olin. Tuo luokka vastaa nykyisen peruskoulun 8:ta luokkaa. Olin täyttänyt kesäkuussa 15 vuotta ja koulumatkani 5 km tein polkupyörällä ajaen.

Syksyn mittaan Euroopassa tapahtui paljon ratkaisevaa. Puola kukistui kun myös Neuvostoliitto Saksan ohella hyökkäsi omalta taholtaan sinne. Liettua, Latvia ja Viro suostuivat Neuvostoliiton esittämiin uhkavaatimuksiin ja

luovuttivat sille sotilastukikohtia. Myös Suomi sai kutsun Moskovaan neuvottelemaan alueluovutuksista. Täällä suoritettiin lokakuun 10. päivänä YH:n (ylimääräiset harjoitukset) nimellä tunnettu liikekannallepano. Koulunkäynti keskeytyi kautta maan toistaiseksi ja väestöä alkoi siirtyä itärajan läheisyydestä sekä kaupungeista turvallisemmille seuduille. Myös lähes kaikki koulurakennukset varattiin reserviin kutsuttujen sotilaiden käyttöön. Moskovan neuvotteluiden pitkittyessä pyrittiin kuitenkin jo marraskuussa jatkamaan keskeytynyttä koulunkäyntiä tilapäisjärjestelyin. Silloin oli luokissa ahdasta, sillä omien oppilaiden lisäksi oli meidänkin kouluumme tullut 56 oppilasta evakuoituilta alueilta. Tilannetta ei paljon helpottanut sekään, että osa lukion pojista oli saanut kutsun armeijaan. Siellä olivat myös lähes kaikki miesopettajat. Minä olin liittynyt toisten ikätovereitteni tavoin Suojeluskunnan poikaosastoon. Sen komennuksille lähetiksi, puhelinpäivystykseen tai vartiotehtäviin saattoi tulla käsky kesken koulutuntienkin.

Marraskuun 30. päivänä Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen. Talvisodan alkaminen päätti koulunkäynnin kaikkialla kertaheitolla. Kansassamme vallitsi ennen kokematon yksimielisyyden henki ja me oppilaatkin pyrimme osallistumaan voimiemme ja kykyjemme mukaan tuohon kansakuntamme eloonjäämiskamppailuun. Tähän velvoittamassa oli lisäksi Suomen työvelvollisuuslaki, joka koski kaikkia 15 vuotta täyttäneitä. Minun tehtäväkseni

tuli toimiminen kotiini perustetun sotilassairaalan talonmiehenä. Lämmitin taloa ja ajoin pannuhuoneeseen hevosella halkoja metsästä. Erikoisen suuri urakka oli käyttöveden rahtaamisessa, koska ankarana pakkastalvena vesijohdot jäättyivät. Venäläisiä pommikoneita lenteli päivittäin yläpuolella ja niitä varoen oli aukeat peltoalueet ylitettävä kovaa vauhtia. Monet tärkeät tehtävät oli samasta syystä suoritettava vuorokauden pimeinä aikoina.

Keväällä 1940 saivat lukion viimeisen luokan kirjoissa olevat oppilaat ylioppilaslakkinsa ilman kirjoituksia. Karsintaa suoritettiin kuitenkin heikoimpien kohdalla edellisen luokan todistusten pohjalta. Meidän alempiluokkalaisten koulunkäyntiä jatkettiin elokuun 1. päivästä syyskuun 21. päivään. Tähän sotien ajan lyhimpään lukuvuoteen sisältyi vain 92 työpäivää, kun niitä tavallisissa oloissa oli 193. Seuraava lukuvuosi alkoi jo runsaan viikon kuluttua edellisen päättymisestä. Minä olin silloin nykyisen peruskoulun 9:tä luokkaa vastaavalla luokalla. Luokassamme oli liki 50 oppilasta, sillä lukuisia Karjalasta evakuoitujen perheitten lapsia oli tullut joukkoomme. Luokat oli ahdettu niin täyteen, että pulpetteja oli jopa opettajan korokkeellakin.

Jatkosodan syttyminen kesällä 1941 aiheutti sen, että koulunkäynti päästiin aloittamaan vasta marraskuussa. Kun jälleen pääosa miesopettajista oli sotapalveluksessa, niin heidän tuntinsa oli hoidettava joko toisten opettajien tai sijaisten voimin. Hankalat liikenneyhteydet pakottivat rajoittamaan koulupäivät

viiteen tuntiin, sillä junalla tai linja-autolla teki koulumatkansa lähes puolet oppilaista. Talvi 1941–42 oli sääolosuhteiltaan varsin ankara ja lisäksi elintarvikkeista oli kova puute. Siksi päätettiin saattaa seuraavana kesänä kaikki mahdolliset maat tuottamaan ruokaa. Jopa kaupunkien puistotkin kynnettiin perunamaiksi. Lisäksi työvoimapula oli suorastaan huutava miesten ollessa rintamalla. Siksi lukioluokkienkin kevätlukukausi päättyi jo vapuksi ja niin tytöt kuin pojatkin lähetettiin erilaisiin työtehtäviin. Maatilat olivat yleisin kohde ja niihin lähdettiin mielellään, koska ruokahuoltokin oli niissä parhaiten järjestettävissä. Osa varttuneimmista pojista saattoi saada komennuksen vaikkapa tukinuittoon. Heistä monet pyrkivät myös vapaaehtoisina rintamalle. Myös keväällä 1942 saivat ylimmän lukioluokan oppilaat valkolakkinsa ilman ylioppilaskirjoituksia.

Työvoiman tarpeen vuoksi aloitettiin syyslukukausi 1942 vasta lokakuun 12. päivänä. Minun kohdaltani tuo lukion toinen luokka päättyi kuitenkin jo parin viikon kuluttua, sillä mainitun kuun 27. päivänä astuin alokkaaksi Riihimäelle TKK 3:een (Tykistön koulutuskeskus 3). Suoritetun asevelvollisuuskutsunnan perusteella meitä vuoden 1924 alkupuolella syntyneitä 18–vuotiaita luokkani poikia lähti silloin armeijan alokkaiksi neljä. Kolme oli jo aikaisemmin lähtenyt vapaaehtoisena ja kolme meitä nuorempaa jäi vielä muutamaksi kuukaudeksi

tyttöoppilaiden kanssa koulun penkille. Tästä meidän kymmenen pojan joukosta kolmea kohtasi sankarikuolema.

Minun sotatieni johti Riihimäen koulutuskeskusvaiheen jälkeen rintamalle, aluksi Karjalan kannaksen Rajajoen lohkolle ja sieltä kesäkuussa 1943 Aunukseen Syvärin rannalle Kuuttilahteen. Kesän 1944 torjuntataisteluissa yksikköni vetäytyi Laatokan rannan tuntumassa Salmiin. Siellä kesken ankaran taistelutilanteen ratsulähetti toi minulle käskyn ilmoittautua yksikköni komentopaikalla. Täältä minä sain komennuksen oppilaaksi Upseerikouluun Niinisaloon. Jo joulukuun 31. päivänä 1943 annetussa yksikköni päiväkäskyssä oli mainittu myös minun nimeni ja ilmoitettu, että kaksi vuotta kestävä asevelvollisuusaikani tulisi alkamaan seuraavana päivänä. Sitä 14 kk:n aikaa, jonka olin jo siihen mennessä palvellut III lk:n nostomiehenä, ei laskettaisi mukaan. Syksyllä 1944 solmittu välirauhansopimus aikaansai kuitenkin sen, että minut kotiutettiin täysinpalvelleena liki kahden ja puolen armeijavuoden jälkeen maaliskuussa 1945.

Sodan pitkittyessä kiinnitti Kouluhallitus huomiota rintamalla olevien koululaisten keskeytyneeseen koulunkäyntiin. Sen neuvottelut Päämajan kanssa johtivatkin siihen, että koulujen taholta tuli mahdolliseksi anoa silloisessa asemasotavaiheessa omille oppilailleen lukulomaa. Minäkin pääsin sellaiselle joulukuuksi 1943 yhdessä parinkymmenen muun sotatehtävissä

olevan koulutoverini kanssa. Saman vuoden elokuussa oli annettu erityinen asetus meidän kaltaistemme kouluopintojen järjestämisestä. Asetuksessa oppivaatimuksia karsittiin jättämällä vähemmän tärkeitä aineita pois. Lukulomallani minä ehdin tentata osan luokkani aineista, mutta m.m. saksa ja matematiikka jäivät loman loppuessa pahasti kesken. Yritin kylläkin jatkaa opiskelua rintamalla ja lähetin esimerkiksi saksan tehtäviä opettajani tarkastettavaksi joskin heikolla menestyksellä, sillä melko punaisina ne tulivat takaisin. Eipä siellä korsun hämäryydessä karbidilampun tuikkeessa tusinan miehen ahtaudessa pystynyt juuri ollenkaan keskittymään lukuihin. Lisäksi korsun pieni pöytäpahanen oli töhryinen ja vielä useinkin korttisakin miehittäjä. Kevättalvella 1944 aloitti rintamalohkollani toimintansa myös 15. Pr:n rintamaoppikoulu. Ilmoittaudivin sinne ja muutaman kerran ehdinkin käydä siinä esikuntakorsussa, jossa oppitunteja pidettiin. Pian kuitenkin rintamatilanteen kehittyminen kriittiseksi käänsi kaiken tarmomme päätehtäväämme ja opiskelut saivat jäädä.

Sodan päätyttyä oli minun, kuten lukuisien muidenkin kaltaisten, kouluopinnot vielä pahasti kesken. Luokkatovereinani olleet tytöt olivat vuosi aikaisemmin päässeet ylioppilaisiksi ja etenivät jo pitkällä korkeakouluopinnoissaan. Meille apuun tuli kuitenkin jälleen Kouluhallitus, joka aikaisemmin mainitsemaani asetukseen nojautuen ryhtyi perustamaan

vähintään vuoden rintamalla olleille koululaisille suurimpiin kaupunkeihin erityisiä iltaoppikouluja sekä lisäksi Niinisaloon entisen Upseerikoulun kasarmin tiloihin Valtion Sisäoppilaitoksen. Minä hakeuduin oppilaaksi viimeksimainittuun. 18.3.1945 aloitin lukion toisen luokkani tuossa Internaatiksi kutsumassamme ainutlaatuisessa oppilaitoksessa.

Internaattiin tuli oppilaiksi eri puolilta maamme yli tuhat nuorta miestä. Heidät sijoitettiin 39:ään luokkaan opiskeluvaiheensa ja valitsemansa opistolinjansa mukaisesti. Minun luokakseni tuli lukion toinen luokka, VII i, jossa pääaineina äidinkielen ohella olivat matematiikka ja saksa. Opettajiksi oppilaitokseen oli komennettu parhaita lehtoreita maamme eri oppikouluista. Pääasiassa he olivat miehiä, jotka olivat olleet samoissa sotatehtävissä kuin me oppilaatkin, mutta myös muutamia naisopettajiakin oli joukossa. Opetus tapahtui siinä asevelihengessä, johon olimme vuosikausia yhdessä eläen tottuneet. Meidän oppilaiden lukumotivaatio oli korkeata luokkaa. Olimmehan aikuistuneet rintamalla ja halusimme lisäksi ottaa kiinni menettämämme kouluvuodet. Yhden luokan suorittamista varten oli varattu kolme ja puoli kuukautta. Koulupäivät olivat pitkiä ja niitä jatkettiin usein iltaisinkin. Siihen oli hyvät mahdollisuudet, koska asuimme ja opiskelimme samassa kasarmin isossa miehistötuvassa. Sen toisella laidalla olivat koulukalusteet, opettajan pöytä, musta taulu ja pulpetit. Puolet tuvasta oli puolestaan varattu

asuintiloiksemme, jossa olivat armeijan kaksikerroksiset rautasängyt ja tarvikekaapit. Muutenkin komento oli järjestetty pitkälti armeijan malliin. Oli m.m. yöpäivystäjä, luokan vanhin ja tupapalvelijat. Ulkoasuiltammekin me muistutimme suuresti sotilasjoukkoa, sillä siviiliin päästessään saivat kaikki kotiutetut mukaansa armeijan vaateparren. Se olikin useimmille perin tarpeen, sillä olimmehan sotavuosien aikana kasvaneet ulos koulupojan pukimistamme. Aamuherätys ja oppituntien alkamiset ja loppumiset ilmoitettiin katolla olevalla ilmahälytyssireenillä. Ainoana kurinpitomuotona oli koulusta erottaminen. Eipä meihin mikään muu olisikaan tehonnut.

Minä suoritin Internaatissa kaksi lukion ylintä luokkaa, jonka jälkeen seurasivat marraskuussa 1945 pidetyt sotilasylioppilaskirjoitukset. Meitä rintamamiehiä varten järjestettiin sellaiset kolme kertaa vuodessa, maalīs-, heinä- ja marraskuussa. Lämpäistyäni kirjoituksissa, saatoin jo tammikuussa 1946 aloittaa opiskeluni Helsingin Yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. Vaikka minun ja toisten kaltaisten koulupohja olikin heikonlainen, niin olihan meillä ikäämme nähden elämänkokemusta sitäkin enemmän.

Hyvät oppilaat! Meidän sodanajan koululaisten, nykyisten veteraanien kokemat vaiheet ovat esimerkkinä siitä, miten isänmaan ollessa vaarassa, asiat oli pantava oikeaan tärkeysjärjestykseen. Vapautemme turvaaminen oli niistä ensimmäinen. Sen rinnalta saivat muut tehtävät väistyä odottamaan parempaa aikaa. Synnyinmaan hyväksi tehty työ koitui ja koituu edelleenkin meidän kaikkien parhaaksi. Meidän ei tule niinkään ajatella sitä, mitä me siltä saamme, vaan sitä, mitä me itse voimme sille antaa. Me sotiemme veteraanit saatoimme jättää jälkipolvillemme itsenäisenä säilyneen isänmaan.

Heikki Talvela

(4.12.2009 Järvenpää lukirossa)